แนวทางการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรมในศตวรรษที่ 21

Guidelines for Educational Administration Based on Buddhist Principles in the 21st Century

เจษฎา วิไลวรรณ และสงวน หล้าโพนทัน
Jedsada Wilaiwan and Sanguan Laphonthan
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University, Roi Et Campus
Corresponding author, E-mail: Jedsada70@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความท้าทายและความซับซ้อนของการบริหารการศึกษาในยุคปัจจุบันเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทคโนโลยี และวัฒนธรรม ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องปรับใช้แนวคิดและทฤษฎีการบริหารสมัยใหม่ควบคู่กับการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หรือที่เรียกว่าพุทธวิธีการบริหาร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความสำเร็จในการบริหารงาน พุทธวิธีการบริหารเน้นการบูรณาการหลักพรหมวิหาร 4 เพื่อการครองตน หลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับการครองคน และหลักอิทธิบาท 4 เพื่อการครองงาน ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างภาวะผู้นำที่มีคุณธรรม ความเมตตา และการบริหารงานอย่างสมดุล บทความนี้ชี้ให้เห็นว่าการนำพุทธวิธีการบริหารการศึกษาไปปรับใช้ในศตวรรษที่ 21 เป็นแนวทางที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนองค์กรการศึกษาให้สามารถตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิผลสูงสุด

คำสำคัญ: แนวทาง, หลักการบริหารการศึกษา, หลักพุทธธรรม, ศตวรรษที่ 21

Abstract

This article aims to analyze the challenges and complexities of educational administration in the contemporary era, which is characterized by rapid social, technological, and cultural changes. Therefore, educational administrators need to adapt modern management concepts and theories alongside the application of Buddhist principles, also known as Buddhist administration, to enhance efficiency and success in administration. Buddhist administration emphasizes the integration of the holy abidings (Brahmavihāra) for managing self, the four principles of service (Sanghavatthu) for managing people, and the four path of accomplishment (Iddhipāda) for managing work.

ได้รับบทความ: 6 กันยายน 2568; **แก้ไขบทความ:** 10 ตุลาคม 2568; **ตอบรับตีพิมพ์:** 12 ตุลาคม 2568
Received: September 6, 2025; **Revised:** October 10, 2025; **Accepted:** October 12, 2025

These principles foster virtuous leadership, compassion, and balanced administration. This article suggests that the application of Buddhist educational administration in the 21st century is an appropriate approach to drive educational organizations to respond to change sustainably and with maximum efficiency).

Keywords: Guidelines, Educational Administration, Buddhist Principles, The 21st Century

1. บทนำ

ในช่วงต้นของศตวรรษที่ผ่านมา สังคมมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากสภาพความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายและไม่แข่งขันมากนัก สู่สังคมที่เต็มไปด้วยการแข่งขัน ความต้องการเพื่อการอยู่รอด ความสะดวกสบาย และการยกระดับคุณภาพชีวิตที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงสามถึงสี่ศตวรรษที่ผ่านมา การเพิ่มขึ้นของประชากรโลกและความต้องการที่มากเกินกว่าความจำเป็นพื้นฐาน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้องค์การต่าง ๆ ต้องมีการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง การบริหารงานในยุคปัจจุบันจึงมีความซับซ้อนและท้าทายมากกว่ายุคก่อน เนื่องจากต้องตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ส่งผลให้การใช้ทฤษฎีและหลักการบริหารแบบเดิมอาจไม่เพียงพอ จำเป็นต้องพัฒนาหลักการบริหารใหม่ ๆ ที่สามารถปรับใช้ได้กับสถานการณ์ร่วมสมัย (พงษ์ศักดิ์ น้อยพยัคฆ์, 2562)

การปฏิรูประบบราชการและการบริหารการศึกษาในยุคปัจจุบันไม่เพียงมุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยี การบูรณาการฐานข้อมูล และการปรับโครงสร้างระบบงานให้มีประสิทธิภาพเท่านั้น หากแต่ต้องควบคู่กับการพัฒนามิติด้านจิตสำนึกและคุณธรรมของผู้บริหาร ครู และผู้เรียน โดยการนำหลักพุทธธรรมมาเป็นกรอบแนวคิดในการบริหาร เพราะพุทธธรรมมุ่งเน้น “การพัฒนาคน” ให้สมบูรณ์ทั้งด้านปัญญา คุณธรรม และจิตใจ ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ที่ต้องการสร้างทุนมนุษย์คุณภาพสูงเพื่อขับเคลื่อนสังคมแห่งความรู้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2565; สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2563ก) หลักธรรมสำคัญ เช่น อิทธิบาท 4 และ สัปปุริสธรรม 7 ช่วยเสริมประสิทธิภาพการบริหารให้ยืดหยุ่นและใช้ปัญญาไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล (พระธรรมปิฎก, 2545) ขณะที่ พรหมวิหาร 4 และ สังคหวัตถุ 4 ช่วยหล่อหลอมจิตสำนึกของผู้บริหารและครูให้มีเมตตา กรุณา และความเข้าใจต่อกัน ก่อให้เกิดบรรยากาศแห่งความร่วมมือในองค์กร (เสถียรพงษ์ วรรณปก, 2551) ส่วน หลักอริยสัจ 4 และ ทศพิธราชธรรม ช่วยเสริมภาวะผู้นำที่ตั้งอยู่บนความถูกต้องและเป็นธรรม (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2550; ประยุทธ์ ปยุตฺโต, 2543) ทั้งหมดนี้สะท้อนว่าพุทธธรรมมิใช่เพียงคำสอนทางศาสนา แต่เป็นแนวทางการบริหารที่เกื้อหนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยหลอมรวม ศีล สมาธิ และปัญญา เข้ากับการจัดการศึกษา

เพื่อสร้างระบบการศึกษาที่มีคุณภาพ มีคุณธรรม และมุ่งพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งกาย ใจ และปัญญาอย่างแท้จริง (วิจิตร ศรีสอ้าน, 2552)

ผู้บริหารการศึกษายุคใหม่จึงต้องผสมผสาน “ศาสตร์” และ “ศิลปะ” แห่งการบริหาร เพื่อดึงศักยภาพของทรัพยากรทั้งบุคคลและวัตถุมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดผ่านกระบวนการบริหารที่รอบด้าน ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การจัดองค์การ การอำนวยการ และการควบคุม (Mintzberg, 2009) การบริหารสถานศึกษาจึงไม่ใช่เพียงแค่การจัดการด้านวิชาการ แต่ยังรวมถึงการบริหารบุคลากร การจัดสรรทรัพยากร และการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนในท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารจะต้องสามารถปรับใช้ความรู้และทักษะที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละสถานศึกษา และเข้าใจว่าการบริหารคือ “ศิลปะแห่งการใช้คนให้ทำงานให้บรรลุเป้าหมาย” ดังนั้น บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาจึงเป็นหัวใจสำคัญในการนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จ พร้อมทั้งควบคุมและกำกับกระบวนการจัดการศึกษาทั้งระบบ ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา (Tony Bush, 2020)

2. แนวทางและหลักการบริหารการศึกษาในศตวรรษที่ 21

ในศตวรรษที่ 21 การบริหารการศึกษาต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมโลกในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และโดยเฉพาะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีบทบาทต่อระบบการเรียนรู้ของมนุษย์อย่างลึกซึ้ง การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ส่งผลให้การบริหารจัดการศึกษาจำเป็นต้องปรับตัวอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถผลิตและพัฒนาทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพ สามารถดำรงชีวิตและประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ท่ามกลางโลกที่มีการแข่งขันสูงและไม่หยุดนิ่ง ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีทักษะการใช้ข้อมูลในการตัดสินใจ มีความสามารถในการบริหารการเปลี่ยนแปลง และสามารถนำเทคโนโลยีมาบูรณาการในการจัดการศึกษาได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ การบริหารในยุคใหม่มิได้เน้นเฉพาะการวางแผน ควบคุม หรือออกคำสั่งเพียงเท่านั้น แต่รวมถึงการสร้างความร่วมมือทั้งในและนอกสถานศึกษา การส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้ และการพัฒนาบุคลากรในองค์การให้สามารถตอบสนองต่อเป้าหมายของสถานศึกษาและความคาดหวังของสังคม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2563ข)

นอกจากนี้ การบริหารการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ยังต้องคำนึงถึงทักษะของผู้เรียนที่จำเป็นสำหรับการใช้ชีวิตในอนาคต โดยเฉพาะทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ซึ่งประกอบด้วย 4C ได้แก่ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) การสร้างสรรค์ (Creativity) การสื่อสาร (Communication) และการทำงานร่วมกัน (Collaboration) ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีบทบาทเป็นผู้นำการเรียนรู้ (Instructional Leader) ที่ส่งเสริมและสนับสนุนครูให้สามารถพัฒนาการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการทักษะเหล่านี้ได้อย่างแท้จริง อีกทั้งต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น และเรียนรู้ตลอดชีวิต

ผ่านนวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ (Fullan, 2014) ผู้บริหารต้องสามารถประสานความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน เพื่อขับเคลื่อนสถานศึกษาไปสู่ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ และยกระดับคุณภาพการศึกษาสู่มาตรฐานสากลในที่สุด (OECD, 2018) ด้วยเหตุนี้ การบริหารการศึกษาในศตวรรษที่ 21 จึงต้องอาศัยความเข้าใจในศาสตร์การบริหารอย่างลึกซึ้ง ควบคู่กับศิลปะแห่งภาวะผู้นำที่มีความยืดหยุ่นและสร้างแรงบันดาลใจแก่บุคลากรทุกระดับในระบบการศึกษา

การบริหารการศึกษา เป็นกระบวนการในการบริหารสถานศึกษาหรือโรงเรียน บริหาร บุคลากรทางการศึกษา ครูและนักเรียน เพื่อให้ความร่วมมือและความร่วมแรงร่วมใจในการปฏิบัติงานใน โรงเรียน และดำเนินการตามข้อตกลงที่วางไว้และพึงยึดปฏิบัติโดยเคร่งครัด การบริหารการศึกษาจึงเป็นการใช้ ศาสตร์และศิลป์ในการบริหารสถานศึกษา มุ่งพัฒนาหลักสูตรเพื่อผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ความสามารถขั้นสูง มีประสบการณ์วิชาชีพ และสามารถประยุกต์ความรู้สู่การปฏิบัติวิชาชีพในการบริหารการศึกษา และการ บริหารสถานศึกษาให้มีคุณภาพ โดยหลักแล้วการบริหารสถานศึกษามีขอบข่ายภาระงาน 4 ด้าน ตามกฎกระทรวงซึ่งกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหาร และการจัดการศึกษา พ.ศ. 2550 อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 และมาตรา 39 วรรคสองแห่งพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติพ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการออกกฎกระทรวงไว้ดังนี้ 1) ด้านการบริหารงานวิชาการ 2) ด้านการ บริหารงานงบประมาณ 3) ด้านการบริหารงานบุคคล 4) ด้านการบริหารทั่วไป เพราะฉะนั้น การบริหาร สถานศึกษาโดยทั่วไปจึงเป็นการบริหารงานในสถานศึกษา 4 ด้าน ให้บรรลุผล และประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้

ในยุคปัจจุบัน ผู้บริหารสถานศึกษายุคใหม่จำเป็นต้องมีความสามารถในการนำแนวคิด ทฤษฎีการบริหารมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา พร้อมทั้งต้องปรับตัวให้เท่าทันกับยุคโลกาภิวัตน์ที่นวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทอย่างยิ่งในระบบการศึกษา โดยเฉพาะในยุคของการปฏิรูปการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนให้มีสมรรถนะสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลก ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องรู้จักการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้การดำเนินงานภายในสถานศึกษามีประสิทธิภาพ สามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้อย่างทันท่วงที (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2563ก)

แนวทางสำคัญที่ผู้บริหารควรให้ความสำคัญ ได้แก่ การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยในการตัดสินใจ เพื่อให้เกิดความถูกต้องและรวดเร็ว โดยอาศัยข้อมูลที่ทันสมัย มีความแม่นยำ และสามารถเข้าถึงได้ง่าย เช่น การใช้ระบบฐานข้อมูลนักเรียน ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหาร (MIS) หรือการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรม SPSS เป็นต้น (วราภรณ์ สุวรรณ,

2565) นอกจากนี้ ผู้บริหารยังสามารถใช้เทคโนโลยีในการบริหารงานทางไกล เช่น การประชุมผ่านระบบวิดีโอคอนเฟอเรนซ์ (Teleconference) การติดต่อสื่อสารผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลต่าง ๆ รวมถึงการใช้โทรศัพท์มือถือ อีเมล และแอปพลิเคชันต่าง ๆ เพื่อความสะดวก ประหยัดเวลา และค่าใช้จ่าย อีกทั้งยังมีการพัฒนาระบบสารสนเทศภายในสถานศึกษาเพื่อใช้ในการบริหารงานในทุกด้าน เช่น งานวิชาการ บุคลากร การเงิน พัสดุ และกิจการนักเรียน ตลอดจนการจัดตั้งเครือข่ายข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างเป็นระบบ ผู้บริหารยังต้องส่งเสริมการใช้สื่อและเทคโนโลยี เช่น อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์สถานศึกษา และสื่อดิจิทัล เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างทั่วถึงและยั่งยืน (Fullan, 2014; UNESCO, 2020)

กล่าวโดยสรุป การบริหารเป็นการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่นเป็นกระบวนการดำเนิน กิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มบุคคล ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ร่วมมือกันพัฒนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยการใช้กระบวนการ และทรัพยากรที่เหมาะสมผ่านกระบวนการต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ การบริหารการศึกษา เป็นการนำแนวคิด และทฤษฎีทางการบริหารมาเป็นแนวทางในการบริหารสถานศึกษาหรือโรงเรียนไปสู่ จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ เป็นการร่วมมือกันทำงานของบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา เพื่อให้สถานศึกษาหรือโรงเรียนมีคุณภาพ โดยใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์กับการศึกษามากที่สุด ผู้เรียนเกิดการ พัฒนาด้านความรู้ความสามารถ ทักษะ ทัศนคติค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม โดยผ่านวิธีการของการจัดการ องค์กร การสั่งการ การอำนวยความสะดวก และการปรับปรุงการทำงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางการศึกษา อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษานอกจากจะเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ ในการนำแนวคิดและทฤษฎีทางศาสตร์การบริหารสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ในการบริการสถานศึกษาแล้วและยังต้องมีความสามารถในการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง สามารถนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีในการบริหาร

3. หลักพุทธธรรมในการบริหารการศึกษา

3.1 แนวคิดการบูรณาการพุทธธรรมกับศาสตร์การบริหารสมัยใหม่

ในโลกปัจจุบันที่วิทยาการและเทคโนโลยีมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว การบริหารการศึกษาไม่สามารถแยกออกจากบริบทของสังคมและความก้าวหน้าทางวิชาการได้อีกต่อไป แนวคิดการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่โดยใช้วิธีการแบบ “พุทธวิทยา” (Buddhology) คือการใช้พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการอธิบาย และนำเอาหลักการของศาสตร์ต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านการบริหารมาประยุกต์เสริม เพื่อทำให้พระพุทธศาสนาเข้ากับบริบทของสังคมร่วมสมัยได้อย่างมีเหตุมีผล ซึ่งพระธรรมโกศาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (2556) ได้กล่าวว่า การบูรณาการลักษณะนี้ถือเป็น “ธรรมประยุกต์” หมายถึงการนำธรรมะ

มาใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ โดยอาศัยศาสตร์สมัยใหม่เป็นสะพานเชื่อมโยง และเป็นการส่งเสริมหลัก “อกาลิโก” ซึ่งสื่อถึงธรรมะที่ไม่ล้าสมัย สามารถนำมาใช้ได้ในทุกยุคทุกสมัย อีกทั้งยังสะท้อนหลัก “ปฏิจจสมุปบาท” ซึ่งแสดงถึงการอาศัยซึ่งกันและกันของสรรพสิ่ง ทุกสิ่งล้วนต้องพึ่งพาเพื่อความอยู่รอดและการสร้างคุณค่าร่วมกัน เช่นเดียวกับที่วิทยาศาสตร์ต้องอาศัยศีลธรรมเพื่อมิให้เบี่ยงเบนจากคุณค่าของมนุษย์ และศาสนาเองก็ต้องอาศัยหลักเหตุผลของวิทยาศาสตร์เพื่อให้เข้าถึงใจคนรุ่นใหม่ ดังที่ไอน์สไตน์ได้กล่าวไว้ว่า “วิทยาศาสตร์ที่ไม่มีศาสนาย่อมพิกลพิการ ส่วนศาสนาที่ไม่มีวิทยาศาสตร์ย่อมมืดบอด” (Einstein, 1954)

3.2 คุณลักษณะของผู้บริหารตามแนวพุทธธรรม

ในการบริหารการศึกษา ผู้บริหารในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องมีความสามารถทั้งด้านแนวคิดและการปฏิบัติ โดยมีภาวะผู้นำและทักษะด้านการจัดการที่สอดคล้องกับความต้องการของยุคสมัย หน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาคือการดำเนินกิจการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย จิตใจ ความคิด ทัศนคติ คุณธรรม และจริยธรรม โดยใช้ทรัพยากรและกระบวนการที่เหมาะสม (บุญทัน ดอกไธสง, 2562) คุณลักษณะของผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จตามแนวคิดสมัยใหม่ ประกอบด้วยวิสัยทัศน์ บุคลิกภาพ ความสามารถในการวางกลยุทธ์ การประชาสัมพันธ์ มนุษยสัมพันธ์ ศีลธรรม และความสามารถในการนำองค์กรเติบโตอย่างยั่งยืน ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้สอดคล้องกับหลักการบริหารเชิงพุทธของพระธรรมโกศาจารย์ ที่ระบุไว้อย่างน่าสนใจ 3 ประการ คือ 1) จักขุมา มีวิสัยทัศน์และปัญญา มองการณ์ไกล ตรงกับ Conceptual Skill 2) วิธุโร มีความสามารถในการบริหารจัดการกิจการต่าง ๆ อย่างเชี่ยวชาญ ตรงกับ *Technical Skill* และ 3) นิสสยสัมปันโน มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สามารถประสานงานกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งตรงกับ Human Relation Skill (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2540) การบูรณาการพระพุทธศาสนาเข้ากับการบริหารการศึกษายุคใหม่เช่นนี้ ไม่เพียงช่วยให้เกิดประสิทธิภาพในเชิงบริหาร แต่ยังส่งเสริมให้เกิดสำนึกทางศีลธรรมและจริยธรรมควบคู่ไปด้วยอย่างกลมกลืน

3.3 พุทธธรรมในฐานะกรอบแนวคิดการบริหารสมัยใหม่

การบริหารการศึกษาในปัจจุบันไม่เพียงแค่อาศัยหลักการบริหารแบบตะวันตกเท่านั้น หากแต่ยังสามารถผสมผสานแนวคิดจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างความสมดุลทั้งด้านวัตถุและจิตใจได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่ผู้บริหารสถานศึกษาถูกคาดหวังให้เป็นผู้นำทั้งทางวิชาการและทางจริยธรรม การประยุกต์ใช้ “พุทธธรรม” จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ได้รับความสนใจมากขึ้น ซึ่งหมายถึง การนำหลักคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นพื้นฐานในการกำกับความคิด การตัดสินใจ และการปฏิบัติหน้าที่ของผู้บริหาร (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2542) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประยุกต์ใช้หลักธรรม

เพื่อการพัฒนาการบริหารการศึกษาให้มีคุณภาพยั่งยืนและตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้อย่างแท้จริง

3.4 การบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรม 3 ด้าน

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2550) ได้เสนอว่า ผู้บริหารที่ดีในยุคพุทธควรมีความสามารถ 3 ด้าน คือ “การครองตน” หมายถึง การประพฤติตนตามหลักคุณธรรม เช่น สติ สมาธิ เมตตา อุเบกขา และความเสียสละ, “การครองคน” หมายถึง ความสามารถในการโน้มน้าวจิตใจของบุคลากรให้ร่วมมือร่วมใจอย่างเต็มใจ ผ่านหลักธรรม เช่น สังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 และอิทธิบาท 4 และ “การครองงาน” คือ ความสามารถในการบริหารงานให้สำเร็จลุล่วงโดยอาศัยหลักไตรสิกขา และอริยสัจ 4 ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้จริงในกระบวนการบริหารสถานศึกษา เช่น การใช้หลักสติในการตัดสินใจ การใช้เมตตาในการบริหารคน และการยึดหลักสัมมาทิฐิในการกำหนดนโยบาย เป็นต้น นอกจากนี้ นักการศึกษาสมัยใหม่ยังเห็นว่าการนำหลักพุทธธรรมมาใช้จะช่วยส่งเสริมให้ผู้บริหารเกิดความมั่นคงทางจิตใจ และสามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีได้อย่างมีสติและปัญญา (จงกล เกษมสุข, 2561)

การบริหารตามหลักพุทธธรรมจึงมิใช่เพียงการยึดหลักศีลธรรมเท่านั้น แต่เป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่มุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งตัวผู้บริหาร บุคลากร และผู้เรียน กล่าวคือ เป็นการบูรณาการคุณธรรมเข้ากับหลักวิชาการอย่างกลมกลืน สอดคล้องกับหลักการบริหารสมัยใหม่ที่เน้นภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม (Ethical Leadership) ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่มีความสุขและมีเป้าหมายร่วมกันอย่างแท้จริง (นันทา หงวนตัด, 2565) ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสม สอดคล้องกับความเป็นไทย และสามารถเสริมสร้างประสิทธิภาพทางการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพและยั่งยืน หลักธรรมที่นำมาบูรณาการ 3 ด้าน คือ ด้านการครองตน ด้านการครองคน และด้านการครองงาน ดังนี้

3.4.1 ด้านการครองตน

หลักธรรมที่ใช้ในการดูแลตนเองของผู้บริหารให้เหมาะสมกับภารกิจที่รับผิดชอบ โดยมุ่งเน้นให้ผู้บริหารเป็นแบบอย่าง มีคุณธรรม และได้รับความเคารพจากผู้ใต้บังคับบัญชา หลักธรรมสำคัญคือ พรหมวิหาร 4 หลักพุทธธรรมการบริหารด้านการครองตน การดูแลตนเองของผู้บริหารให้เหมาะสมกับงานที่รับผิดชอบ เช่น ทำตนเป็นแบบอย่างต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ทำตนให้เป็นผู้ที่น่าเคารพนับถือของผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นต้น ทั้งนี้ต้องมีหลักคุณธรรมที่มาประกอบเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนของผู้บริหาร ผู้ศึกษาจะกล่าวถึงหลักธรรมในการครองตนของผู้บริหาร ได้แก่ หลักพรหมวิหาร 4 ซึ่งเป็นธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความ

ประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายโดยชอบ ประกอบด้วย 1) เมตตา ความรัก 2) กรุณา ความสงสาร 3) มุทิตา ความยินดี 4) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง

นอกจากหลักธรรมดังกล่าวแล้ว ในการบริหารตนนั้นผู้บริหารไม่ว่าจะเป็นระดับองค์กร ระดับสถานศึกษา ระดับชุมชน ระดับบ้านเมือง หรือระดับประเทศชาติ ต้องมีหลักหิริโอตตัปปะ ความละอายและความเกรงกลัวต่อบาป เพราะธรรมทั้งสองนี้หากปฏิบัติได้อย่างจริงจังย่อมสามารถทำให้โลกสงบสุขร่มเย็นหรือเป็นที่รักและเคารพของบุคลากรผู้ใต้บังคับบัญชา ทั้งเป็นผลดีแก่ผู้บริหารและองค์กร นำไปสู่การพัฒนาที่มีความเจริญก้าวหน้าเติบโตยิ่ง ๆ ขึ้นไป

3.4.2 ด้านการครองคน

ผู้บริหารต้องมีศิลปะในการบริหารคนให้เกิดความร่วมมือและความสามัคคี โดยใช้หลัก สังคหวัตถุ 4 เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน หลักพุทธธรรมการบริหารด้านการครองคน เมื่อผู้บริหารมีหลักคุณธรรมมาบูรณาการในการครองตนเองให้พัฒนาตั้งมั่นแล้ว ผู้บริหารซึ่งเป็นผู้ที่ต้องทำงานโดยอาศัยผู้อื่นนั้นยังต้องมีหลักธรรมในการครองคนอื่นที่ปฏิบัติหน้าที่ด้วย หลักสังคหวัตถุ 4 ซึ่งเป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ ชนไว้ในสามัคคี เป็นหลักการสงเคราะห์ ประกอบด้วย 1) ทาน การให้ 2) ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก 3) อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ 4) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ

3.4.3 ด้านการครองงาน

พุทธวิธีการบริหารด้านการครองงาน การบริหารองค์กรที่จะประสบกับความสำเร็จได้ จำเป็นต้องอาศัยผู้บริหารที่มีเทคนิควิธีการในการบริหารจัดการที่ดีและองค์ประกอบอื่น ๆ คือบุคลากรใน องค์กรซึ่งมาจากสถานที่ที่แตกต่างกันกับความคิดที่ต่างมุม ผู้บริหารจึงมีความจำเป็นที่ต้องมีหลักการบริหารที่ ดีในการเชื่อมโยงระหว่างผู้ใต้บังคับบัญชาในองค์กรทั้งหลายให้มีเป้าหมายและความคิดไปในทางเดียวกัน จึง จะทำให้งานประสบความสำเร็จได้ในที่นี้ผู้ศึกษามุ่งที่จะกล่าวถึงหลักธรรมที่เกี่ยวกับการครองงาน ได้แก่ หลัก อิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นคุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ประกอบด้วย 1) ฉันทะ ความพอใจ 2) วิริยะ ความเพียร 3) จิตตะ ความคิดมุ่งไป 4) วิมังสา ความไตร่ตรองหรือทดลอง

3.5 สรุปแนวคิดหลักพุทธธรรมกับการบริหารการศึกษา

หลักพุทธธรรมการบริหารเป็นการนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาบูรณาการกับแนวคิดและทฤษฎีสมัยใหม่ในการบริหารการศึกษา ผู้บริหารต้องมีความสามารถ เชี่ยวชาญและยึดมั่นในความเสมอภาค ยุติธรรม รวมถึงคุณธรรมจริยธรรม โดยเริ่มจากการบริหารตนเองด้วยหลักพรหมวิหาร 4 ต่อด้วยการบริหารคนโดยใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อสร้างความ

สามัคคี และสุดท้ายบริหารงานด้วยหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นแนวทางสู่ความสำเร็จในการดำเนินงาน ทำให้องค์กรบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ดังนั้น การบริหารจัดการองค์กรจึงมีความจำเป็นต้องใชหลักการบริหารจัดการสมัยใหม่ผสมผสาน เข้าด้วยกันกับหลักการทางพระพุทธศาสนา และนำมาประยุกตใชในการบริหารจัดการองคกรเพื่อนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จ

4. แนวทางและหลักการการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรมในศตวรรษที่ 21

แนวทางการบริหารที่มีประสิทธิภาพยังต้องให้ความสำคัญกับ “การบริหารคน” ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาองค์กร เพราะบุคลากรทางการศึกษาเปรียบเสมือนพลังขับเคลื่อนหลักในการนำสถานศึกษาไปสู่ความสำเร็จ ผู้บริหารจำเป็นต้องมีความสามารถในการจูงใจ สร้างความผูกพัน และสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ พร้อมทั้งมีการเปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและแสดงศักยภาพอย่างเต็มที่ (ศักดิ์ บวร, 2565) ทั้งนี้ ผู้บริหารควรมีความเป็นผู้นำเชิงบวก มีความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์ และยึดหลักคุณธรรมในการบริหารจัดการ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาในหมู่คณะ ตลอดจนเสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นการเรียนรู้ การพัฒนา และการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง (Sergiovanni, 2005) ซึ่งแนวทางดังกล่าวจะทำให้การบริหารการศึกษาในศตวรรษที่ 21 มีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

จากแนวทางการบริหารที่กล่าวมาเป็นแนวทางนำสู่การบริหารการศึกษาที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและองค์กรทางการศึกษาอย่างยิ่ง การบริหารการศึกษาเริ่มจากการวางแผนเชิงยุทธศาสตร์เพื่อกำหนดทิศทางและเป้าหมายของสถานศึกษาให้ชัดเจน การจัดการทรัพยากรทั้งบุคลากร งบประมาณ และสื่อการเรียนการสอนต้องมีความเหมาะสมและเพียงพอ นอกจากนี้ การบริหารหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนต้องเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เพื่อพัฒนาทักษะและคุณลักษณะตามมาตรฐาน การประเมินผลและติดตามผลการเรียนการสอนช่วยให้ทราบจุดแข็งและจุดที่ต้องปรับปรุง การสร้างความร่วมมือกับชุมชนและผู้ปกครองช่วยเสริมสร้างเครือข่ายสนับสนุน การบริหารงานวิชาการและงานบริหารทั่วไปต้องสอดคล้องกันและมีความโปร่งใส ผู้นำทางการศึกษาควรมีวิสัยทัศน์และภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาช่วยในการจัดการเรียนการสอนและบริหารงานทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และสุดท้ายการส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นความร่วมมือ นวัตกรรม และการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะทำให้การบริหารการศึกษาประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย (Senge, 2006)

การบริหารการศึกษาในศตวรรษที่ 21 เป็นกระบวนการที่เน้นการพัฒนาคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ในสถานศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา

ซึ่งเป็นผู้นำที่ต้องมีวิสัยทัศน์ ทักษะ และแนวทางการบริหารที่ทันสมัยและสอดคล้องกับบริบทโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แนวทางการบริหารจึงต้องครอบคลุมทั้งด้านการบริหารตนเอง การบริหารคน การบริหารงาน และการบริหารงบประมาณ โดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน สังคม และโลกยุคใหม่ (Fullan, 2014) การบริหารการศึกษาในยุคปัจจุบันจึงไม่ใช่เพียงการควบคุมหรือสั่งการ แต่เป็นการส่งเสริม สนับสนุน และสร้างแรงบันดาลใจให้บุคลากรทางการศึกษาได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

หลักการการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรมในศตวรรษที่ 21

ในบริบทของสังคมไทย การบริหารการศึกษาในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องยึดโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรมและจริยธรรม ซึ่งหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางสำคัญที่สามารถประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะในสังคมไทยที่มีพื้นฐานทางศาสนาและคุณธรรมเป็นแกนกลางของวิถีชีวิต การบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับศาสตร์การบริหารสมัยใหม่จึงช่วยให้การบริหารมีทั้งประสิทธิภาพและจิตวิญญาณแห่งความเมตตา

หลักการบริหารตามพุทธธรรมสามารถสรุปเป็น 3 ด้านสำคัญ คือ การครองตน การครองคน และการครองงาน (1) การครองตน ผู้บริหารควรยึดหลัก พรหมวิหาร 4 เพื่อพัฒนาตนให้มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา อันเป็นพื้นฐานของความเป็นผู้นำเชิงจริยธรรม ช่วยให้การบริหารเป็นไปด้วยความสงบ สุขุม และเป็นกลาง (2) การครองคน ควรใช้หลัก สังคหวัตถุ 4 ได้แก่ การให้ การพูดจาไพเราะ การช่วยเหลือผู้อื่น และการวางตนเสมอต้นเสมอปลาย เพื่อสร้างความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และความร่วมมือในองค์กร (3) การครองงาน ควรยึดหลัก อิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เพื่อเสริมแรงจูงใจ ความเพียร และการใช้ปัญญาในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีคุณภาพ

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมทั้งสามด้านร่วมกัน ช่วยให้ผู้บริหารสถานศึกษาพัฒนาภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม ควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมการจัดการสมัยใหม่ สร้างสมดุลระหว่าง “ประสิทธิภาพ” และ “คุณธรรม” อันจะนำไปสู่การพัฒนาการศึกษาที่มั่นคง ยั่งยืน และตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมในศตวรรษที่ 21 อย่างแท้จริง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต, 2543)

สรุปได้ว่า การบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรมในศตวรรษที่ 21 มุ่งเน้นการพัฒนาคนเป็นศูนย์กลาง โดยผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์และภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม สามารถบูรณาการศาสตร์การบริหารสมัยใหม่กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้อย่างกลมกลืน หลักพรหมวิหาร 4 ใช้เป็นแนวทางในการครองตน สร้างจิตสำนึกแห่งเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา หลักสังคหวัตถุ 4 ใช้ในการครองคน เพื่อสร้างความสามัคคีและความร่วมมือในองค์กร ขณะที่หลักอิทธิบาท 4 นำมาใช้บริหารงานให้สำเร็จด้วยความรัก ความเพียร และ

ปัญญา การบริหารต้องโปร่งใส มีธรรมาภิบาล และใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรม ควบคู่กับการส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ ผู้บริหารควรพัฒนาบุคลากรด้วยการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม แนวทางดังกล่าวจะช่วยให้การบริหารการศึกษามีความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพและคุณธรรม นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและองค์กรอย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัล

5. บทสรุป

การบริหารการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ผู้บริหารจึงต้องมีวิสัยทัศน์ ยืดหยุ่น และใช้ความคิดเชิงสร้างสรรค์ในการขับเคลื่อนองค์กร แนวคิดการบริหารสมัยใหม่ เช่น ของฟาโยลที่เน้นระบบการจัดการ และของเดมมิ่งที่เน้นคุณภาพแบบองค์รวม เป็นพื้นฐานสำคัญในการยกระดับมาตรฐานการศึกษา อย่างไรก็ตาม การบริหารในบริบทไทยต้องควบคู่กับหลักคุณธรรมทางพุทธศาสนา โดยยึด “พรหมวิหาร 4” เพื่อบริหารตนด้วยความเมตตาและอุเบกขา “สังคหวัตถุ 4” เพื่อบริหารคนด้วยความเอื้อเฟื้อและสร้างความสามัคคี และ “อิทธิบาท 4” เพื่อบริหารงานด้วยความเพียรและปัญญา การบูรณาการแนวคิดสมัยใหม่กับพุทธวิธีการบริหารจึงช่วยเสริมสมดุลระหว่างประสิทธิภาพและคุณธรรม นำไปสู่การพัฒนาการศึกษาที่มีคุณภาพและยั่งยืน ทั้งในมิติองค์กรและคุณภาพชีวิตของผู้เรียน

6. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การบริหารในศตวรรษที่ 21 มีความซับซ้อนมากขึ้นเพราะโลกกำลังเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีผู้บริหารจำเป็นต้องปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้การบริหารองค์กรบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพแนวคิดของเฮนรี ฟาโยลเน้นการจัดการองค์กรอย่างเป็นระบบ และแนวคิดของเดมมิ่ง เน้นการบริหารคุณภาพแบบองค์รวมอย่างไรก็ตาม การนำทฤษฎีตะวันตกมาใช้เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอสำหรับสังคมไทยจึงต้องบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมการบริหารตนตามหลักพรหมวิหาร 4 ช่วยให้ผู้บริหารปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสงบและเป็นกลางการบริหารคนโดยใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ช่วยสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือในองค์กรการบริหารงานโดยยึดหลักอิทธิบาท 4 ทำให้งานสำเร็จด้วยความรักในงานและความเพียรพยายามการผสมผสานศาสตร์การบริหารสมัยใหม่กับพุทธวิธีการบริหารช่วยสร้างสมดุลระหว่างประสิทธิภาพกับคุณธรรมแนวทางนี้นำไปสู่การพัฒนาการศึกษาที่มั่นคง ยั่งยืนและส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้เรียนอย่างแท้จริง โดยมีข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการสำหรับผู้บริหารทางการศึกษาพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธ (Buddhist Leadership) ผู้บริหารควรฝึกฝนสติ สมาธิ และปัญญาในการบริหาร เพื่อให้สามารถตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ไม่ถูก

ครอบงำด้วยอารมณ์ และสามารถเป็นแบบอย่างทางคุณธรรมแก่บุคลากรในองค์กร ควรสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นความร่วมมือ ความเมตตา และการเคารพซึ่งกันและกัน โดยใช้หลักพรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4 เป็นแนวทางในการดำเนินงานและสร้างความสัมพันธ์ภายในองค์กร ควรนำหลักอิทธิบาท 4 และอริยสัจ 4 มาใช้ในการวางแผน วิเคราะห์ปัญหา และกำหนดเป้าหมาย เพื่อให้การดำเนินงานเป็นระบบ มีเหตุผล และตรวจสอบได้ พัฒนาศักยภาพบุคลากรด้วยการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้บริหารควรเป็นผู้นำในการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงคุณธรรม ทั้งในรูปแบบอบรมภายใน การปฏิบัติธรรม และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในองค์กร เพื่อยกระดับจิตสำนึกและคุณภาพการทำงานของบุคลากร และควรใช้เทคโนโลยีควบคู่กับธรรมาภิบาล การใช้เทคโนโลยีในการบริหารควรยึดหลักโปร่งใส ตรวจสอบได้ และคำนึงถึงผลกระทบต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือแห่งปัญญา ไม่ใช่เครื่องมือแห่งอำนาจ แนวทางเหล่านี้จะช่วยให้ผู้บริหารทางการศึกษาสามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยยุคใหม่ พร้อมทั้งเสริมสร้างทั้ง “คุณภาพทางวิชาการ” และ “คุณภาพทางจิตใจ” ของผู้เรียนและบุคลากรในองค์กรอย่างแท้จริง แสดงดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แนวทางการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรมในศตวรรษที่ 21

เอกสารอ้างอิง

จงกล เกษมสุข. (2561). *การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นันทา หงวนตัด. (2565). *ภาวะผู้นำทางจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคการเปลี่ยนแปลง*. นนทบุรี: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

บุญทัน ดอกไธสง. (2562). *หลักการบริหารการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญาวิชาการ.

ประยุทธ์ ปยุตฺโต. (2543). *หลักการบริหารตามแนวพุทธธรรม*. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2542). *พุทธธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). *พุทธธรรม*. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2545). *พุทธธรรม*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2550). *ธรรมะกับการบริหารยุคใหม่*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2540). *หลักพุทธธรรมกับการบริหารยุคใหม่*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2556). *พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม.

พงษ์ศักดิ์ น้อยพยัคฆ์. (2562). *การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วราภรณ์ สุวรรณ. (2565). *การบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัล*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วิจิตร ศรีสอ้าน. (2552). *การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

ศักดิ์ บวร. (2565). *ภาวะผู้นำและการบริหารจัดการศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพัฒนาการศึกษา.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2550). *ปรัชญาการศึกษาเชิงพุทธ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

เสถียรพงษ์ วรรณปก. (2551). *พุทธศาสนากับการพัฒนาชีวิต*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2565). *รายงานการพัฒนาระบบราชการไทย ปี 2565*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน ก.พ.ร.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2563ก). *ทักษะในศตวรรษที่ 21 กับการพัฒนาการศึกษาไทย*. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2563ข). *รายงานการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2563*. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

Einstein, A. (1954). *Ideas and Opinions*. New York: Crown Publishers.

Fullan, M. (2014). *The Principal: Three Keys to Maximizing Impact*. San Francisco: Jossey-Bass.

Mintzberg Henry. (2009). *The structuring of organizations*. Englewood Cliffs. N.J.: Prentice Hall

Sergiovanni, T. J. (2005). *Strengthening the Heartbeat: Leading and Learning Together in Schools*. Jossey-Bass.

Senge, P. M. (2006). *The fifth discipline: The art & practice of the learning organization*. New York, NY: Doubleday.

Tony Bush. (2020). *Theories of Educational Leadership & Management (4th Ed.)*. London: MPG Books Group.

UNESCO. (2020). *Education in a post-COVID world: Nine ideas for public action*. Paris: UNESCO Publishing.